

ЧАРЛЗ ФРАНКЛАНД

/ 1827 /

Капитанът от британската кралска флота Чарлз Колвил Франкланд публикува през 1829 г. два тома „Пътешествия от и до Константинопол в годините 1827 и 1828“. В посвещението, адресирано към неговия чичо и патрон, адмирала лорд Колвил, Франкланд пояснява, че в продължение на три години е обикалял различни области на Европа и Азия и си е водил дневник, предначен в началото единствено за консумация в най-близък кръг.

Франкланд започва своето пътуване през 1825 г. След като минава през Холандия, Белгия, Рейнските провинции и Бавария, той прекарва зимата в Мюнхен. Цялата следваща година е посветена на обиколки из Тирол и Щирия; лятото Франкланд прекарва в Баден, а Нова година посреща във Виена. През април 1827 г. той се отправя за Константинопол. По всичко личи, Франкланд замисля това пътуване именно като пътешествие, макар че той и неговите спътници са използвани като дипломатическа поща, за да предадат няколко депеша и писма в Константинопол. Франкланд минава през Унгария, Трансилвания, Влашко и през Източна България се спуска към османската столица, където престоюва известно време. Следва обиколка по Йонийското крайбрежие, след което интересно пътешествие из Гърция по време на един твърде бурен период от нейната история. След Гърция Франкланд посещава някои от егейските острови, минава през Кипър и достига Ливан. Разглежда Сирия, Египет, прехвърля се през Малта и Сицилия в Италия и през юни 1828 г. след 15-месечно отсъствие от Виена е отново в австрийската столица. През юли потегля през Чехия и Германия на запад и в средата на август е вече в Лондон.

Пътуването на Франкланд е обхванато от два тома. Както сам пояснява, той се е въздържал да включи европейските си впечатления, тъй като те следват един твърде познат и често описван маршрут, и се ограничава с пътуването си от Виена на изток и обратно. Първият том обхваща пътешествието през Балканите, престою в Константинопол, обиколката на Гърция и пристигането в Ливан. Вторият дава описание на Сирия, Египет и обратния път.

Тук предлагаме в превод тази част, която излага разказа на Франкланд от Букурещ до пристигането му в Константинопол през април 1827 г. (*Travels to and from Constantinople, in the years 1827 and 1828: or Personal Narrative of a Journey from Vienna, through Hungary, Transylvania, Wallachia, Bulgaria, and Roumelia, to Constantinople; and from that city to the capital of Austria, by the Dardanelles, Tenedos, the Plains of Troy, Smyrna, Napoli di Romania, Athens, Egina, Poros, Cyprus, Syria, Alexandria, Malta, Sicily, Italy,*

ЦДИА: КМФ 04, Инв. № 409/20

ПЪТЕШЕСТВИЕ ДО И ОТ КОНСТАНТИНОПОЛ В ГОДИНИТЕ 1827 И 1828

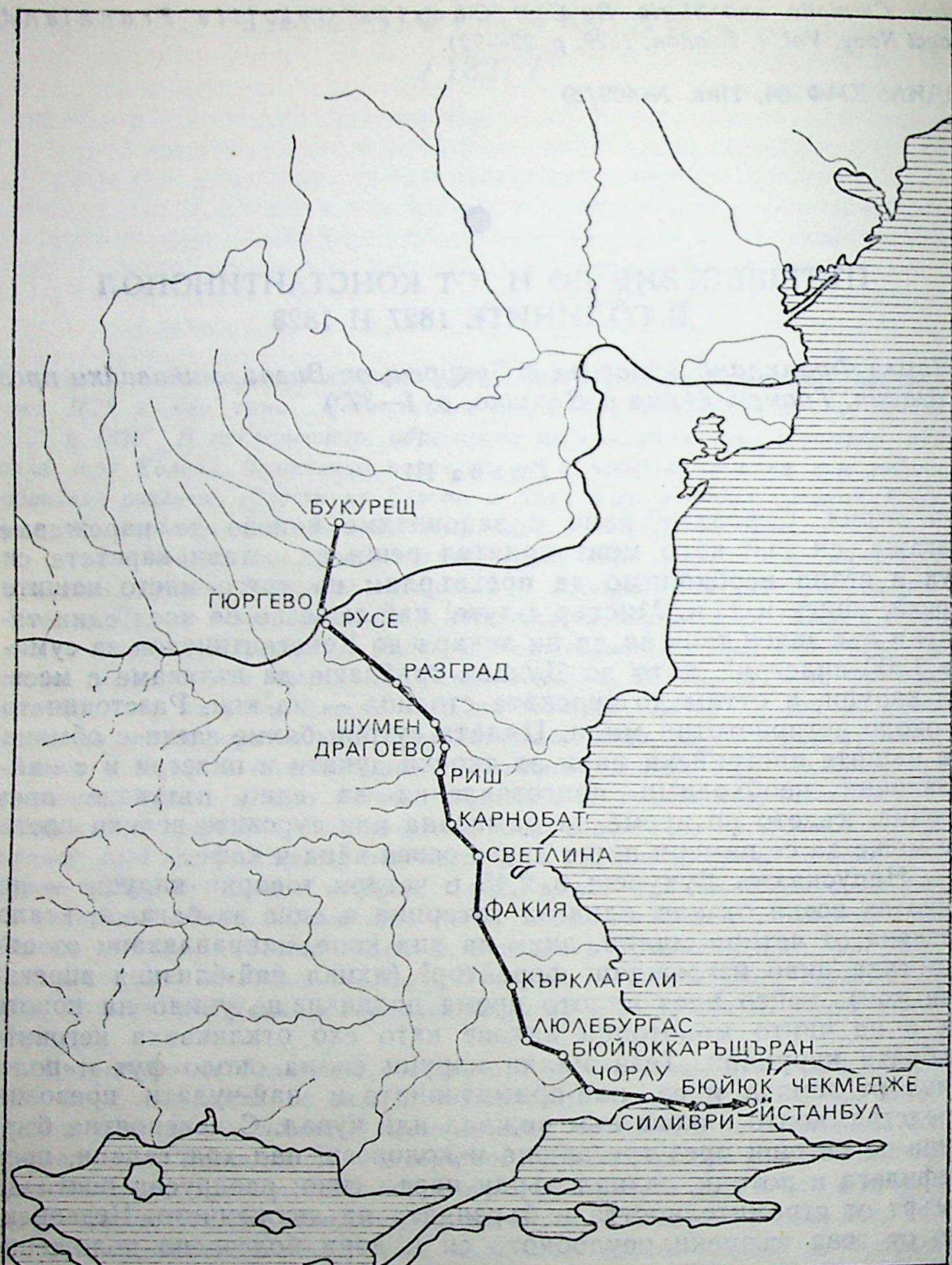
(Чарлз Франкланд пристига в Букурещ от Виена, минавайки през Унгария, Трансилвания и Влашко, с. 1—37.)

Глава III

3-и април. Станахме рано и започнахме наново да нареждаме багажа, си тъй като моят приятел реши да остави каретата си тук и стана необходимо да прехвърлим на друго място нашите дрехи, книги и т. н. Мистър Блуте¹ най-любезно бе наел един татарин със зелен тюрбан да ни закара до Константинопол за сумата 1300 пиастри*, като до Дунава трябваше да пътуваме с местни каруци, а оттам до турската столица — на кон. Разстоянието е около четиристотин мили. Цялата сутрин бяхме заети с обмяна на нашите австрийски пари за турски дукати и пиастри и с най-различни необходими приготовления за едно пътуване през страна, където по време на рамазана или турските велики пости не може да се намери нищо друго освен яйца и кафе.

Напуснахме Букурещ в 2,45 с четири товарни каруци — по една за всеки от нас, една за татарина и една за багажа; всяка теглена от четири малки, диви на вид коне, направлявани от също така диво изглеждащ фореитор² (яхнал най-близкия впрегатен кон), който през цялото време подвикваше унило на конете си и на чиито монотонни викове като ехо откликваха неговите събратя каруцари. Тези малки каруци са на около фут и половина от земята и са най-примитивните и най-чудати превозни средства, които някога съм виждал или чувал. С невероятна бързина се тътриш през тресавища и коловози, над хрусталаци, през дефилета и потоци, седнал върху наръч сено; раздрусан почти до смърт от стремителността и бързината на движението. Независимо от това въпреки неудобното си и дори болезнено положение не можеш да не се разсмееш от сърце на гротескната и смешна гледка, която представляваш: кръстосал крака върху своя наръч сено или проснат в цял ръст по гръб в каруцата си, със стърчащи напред стъпала и крака, изложени на опасност да бъдат чу-

*: Една пиастра се равнява на около четири английски пенса.

Карта 11

МАРШРУТ НА ЧАРЛЗ ФРАНКЛАНД ПРЕЗ 1827 Г.

пени от копитата на галопиращите коне от впряга; прах и кал хвърчат в очите, носа, ушите, врата, косата и по всички части на тялото ти. Нашият татарин — хаджи Емир Ахмет, седеше пред нас с извънредно сериозно изражение, пушейки своя къс чибук или лула, без да изразява съчувствие към нашите неудобства или да споделя нашето веселие. Сменихме конете няколко пъти и по залез слънце прекосихме река Аргиш³ по изгнил и люлеещ се понтонен мост, но не можахме да стигнем Гюргево тази нощ поради една друга придошла река, чийто мост не бе използваем.

Около 9,30 ч. спряхме пред жалка кирпичена колиба край Тия⁴, където се намира пощенската станция, и тук се настанихме за през пощата, тъй като мистър... се чувствуваше много зле от пътуването с каруцата. Ние с Хаджи вечеряхме чай, хляб и яйца и легнахме върху нашите седла и чулове, които носехме от Виена. Както обикновено, и тук бяхме изпоядени от бълхи и с радост потеглихме, щом се съмна.

4-и април. Около пет часа заехме отново местата си върху връзките сено и се отправихме бързо към Дунава, минавайки покрай няколко села с приземни къщи, чиято външност създаваше впечатление за голям брой бунница. Тези окаяни жилища на мизерията могат да се видят на много места в Унгария и Трансилвания. Мисля, че древните сармати⁵ са живели до голяма степен в подобни бърлоги. Тези жалки коптори са просто продълговати изкопи в земята, дълбоки около три фута, над които е нахвърлян мизерен покрив от клони и слама. Входът е през един от фронтоните⁶. Никой не води по-скотско съществуване от влашкото селячество.

В шест стигнахме до една малка рекичка при Гюргево във Влашко. Там имаше мост, но той не беше проходим за нашите коли и бе съмнително дали ще можем да прекосим реката на това място. Направихме опит с една празна каруца и открихме, че дълбочината е твърде голяма за нас и багажа ни, за да се опитаме да я преминем. Покатерихме се с труд на моста и накарахме другите да пренесат по подобен начин багажа на раменете си, докато празните каруци бяха изтеглени с въжета през реката.

Около 6,30 ч. влязохме в крепостта на Гюргево. Като за турска крепост би могло да се каже, че е силна: заобиколена е с добра стена и на равни разстояния са разположени бастиони от габии⁷ или фашини⁸, снабдени с оръдия. Това е една важна позиция дотолкова, доколкото контролира преминаването на Дунава откъм Русчук. Той е голям разпръснат град и е красив откъм Дунава. Вътрешността му не се отличава от всички останали турски градове, а именно: мръсотия и мизерия, дървени къщи и магазини, джамии и минарета (и тук-таме между тях една или две гръцки църкви). В Гюргево има турски гарнизон.

Прекосихме града и през една врата излязохме на брега на Дунава, който значително се бе покачил в резултат на последните проливни дъждове. Трябваше да изминем доста голямо расто-

яние по вода под стените на града, докато стигнем пристанището. Тук бяха събрани голям брой коне, закупени за нуждите на турската кавалерия. Интересно бе да се наблюдава начинът, по който свирепите на вид турски войници вкарваха бедните, треперещи, пръхтящи добичета в грамадните си, недодялани, безформени фериботи. Тези плавателни съдове са с много примитивна конструкция, извънредно остри в двата края, почти плоскодънни, с висока кърма и нисък нос. Имат висока, зле съоръжена мачта и грамадно триъгълно платно и когато плуват, видът им е извънредно живописен.

На това място Дунавът вероятно е широк около миля и половина, но тъй като Русчук е разположен значително по-нагоре по реката, то преходът е доста дълъг. Беше чудесно тихо утро и нашите турци слязоха на един остров, наречен Слободзе³, като доста дълго влачиха лодката, а след това на два-три пъти засядахме. Стигнахме в Русчук в 8,40 ч. и дебаркирайки на нещо като открит плаж сред турските лодкари под дулата на една застрашителна батарея, ние се отправихме към един хан (нещо като кафене), гледащ към брега, и тук се поизчистихме, като през цялото време, докато се миехме на кладенеца във външния двор, ни наблюдаваха няколко циганки, които непрекъснато нещо ни говореха. Малко си поотпочинахме, докато татаринът даваше разпореждания за конете ни и т. н. Много ме забавляваха турците, които проявяваха изключителен интерес към нашето оръжие, и един-двама от тях, хващайки здраво пушката на мистър... изпълниха индивидуалните и взводни упражнения с оръжие по европейски маниер. След това ме помолиха да ги повтора, което аз и сторих за тяхно най-голямо удоволствие. Следващата молба бе да им покажа как да се обръщат наляво, надясно и кръгом, което направих, като ги наредих в отделения по половин дузина и ги подложих на най-различни маневри за голяма тяхна радост. Бях много изненадан от бързината, с която те усвоиха всичко това, след като в началото не знаеха как да изпълняват обръщането, а правеха твърде големи крачки напред или назад и винаги силно се блъскаха един в друг. Склонността, която те проявиха към военните упражнения, ме кара да треперя за успеха на каузата в Морей¹⁰, защото, ако някога турците се заловят с желание за новата система на организация, Европа ще открие, че те са много по-страшни, отколкото въобще някога е предполагала. Опитах се да скицирам някои по-забележителни на вид и това, изглежда, извънредно поласка самолюбие то им, тъй като през цялото време стояха неподвижно, с много самодоволен вид, а след това пожелаха да видят портретите си.

Русчук е голям и укрепен град. Отвсякъде е заобиколен със стена и ров с подвижни мостове. Укрепленията му обаче са доста занемарени и западнали. Заема ключова позиция на брега на Дунава, има много бастиони от фашины и е добре снабден с оръдия откъм реката. Има около деветнадесет хиляди къщи; голяма част

от жителите му са гърци и арменци. Осъществява значителна търговия по вода с градовете на Унгария и дори с Виена. Неговите минарета и куполи му придават много живописен вид. В 1810 г. бил превзет от руснаците под командването на Камински и опожарен при оттеглянето си от Кутузов¹¹, когато бил притиснат от Ахмед ага¹².

В дванадесет часа се отправихме с нашата кавалкада, състояща се от нас самите, хаджи Ахмет, един форејтор или кираджия и един товарен кон, по стръмните и неравни улици и прекосихме нещо като открит пазар, отделен от града със стобор и порта; след което стигнахме до външната стена или крепостния вал от габиони и фашины и минавайки през една порта и по един подвижен мост, навлязохме в добре обработена местност с чудесна долина, пълна с живописни скали и гори. По залез слънце хаджи Ахмет и кираджията слязоха от конете си при хубава малка чешма, измиха се и произнесоха дълги молитви, след което обиколиха няколко пъти чешмата в кръг и изпяха нещо монотонно като песен или химн, от което единствено можах да различа думите Аллах! Аллах! Аман! Аман! Около девет вечерта съзряхме в далечината осветените минарета на Разград, тъй като бе рамазан или турски велики пости.

Пристигнахме в Разград към 9,30 ч. много уморени и слязохме от конете пред един сравнително чист и просторен хан. Тук се тръшнахме на рогозките, разстлани из цялата стая, пихме кафе с турците, наклакали навсякъде около нас, и като си пригответе малко пунш от бренди от нашите запаси, разположихме бивака си върху чуловете и седлата ни и се оттеглихме да спим, но не и преди да склоним татарина, въпреки че бе хаджия, да изпие една порядъчна чаша пунш, като го уверихме, че това не е вино и му обяснихме със знаци, че въпреки рамазана Аллах си е затворил очите и не забелязва такива дребни прегрешения. Турците обаче бяха непреклонни и не пожелаха да пият нищо. Нарочно оставих пълна чаша на едно малко столче близо до мен и на сутринта пуншът бе изчезнал, въпреки че чашата стоеше на мястото си! Спах сравнително добре, тъй като бях твърде изморен, за да обръщам внимание на бълхите.

5-и април. Тръгнахме в пет [часа] и минахме покрай няколко могили и надгробни паметници; първите, както ни съобщи нашият водач, бяха гробници на руска въоръжена част, която била разбита тук. Тези надгробни паметници са много странни на вид; имат най-разнообразни форми и размери и стърчат над земята във всички посоки. Отдалеч приличат на грамадно ято сиви гъски или жерави, кацнали в равнината. По време на пътуването ни този ден видяхме още много, далеч от всякакви признаци на живот. Всъщност през целия път от Дунава до Босфора няма нищо по-забележително от тези обширни, често повтарящи се гробища, които погледът среща във всяка посока, като повечето от тях са твърде отдалечени от населените места. Те образуват го-

лям брой градове на мъртвите и абсолютната тишина и самота, която ги обгръща, не може да не породи меланхолични чувства в душата на пътника.

Надгробните паметници на турците обикновено са увенчани с грубо изработен тюрбан от същия материал. Ако броят на надгробните камъни, които са без този орнамент, представлява някакъв критерий за преценка на относителните пропорции между двете религии (след изключване обичайния брой на жените и децата), не бих се поколебал да заявя, че най-малко три четвърти от предишното поколение трябва да са били християни и не виждам причини защо броят на тази общност трябва да е по-малък за сегашното поколение.

По време на цялото ни пътуване до Константинопол при изгрев и залез хаджи Ахмет и нашите кираджии никога не пропуснаха да изпълнят религиозните си обреди и да се молят и пеят на аллаха. Те правеха това с подobaваща сериозност, при все че, да си призная, от време на време се изкушавах да се изсмея на техните дивашки викове и монотонно пеене. Понякога за контраст им изпявах каватина на Росини или ария от Моцарт за тяхно най-голямо удивление; страхувам се обаче, че те считаха своите собствени звуци за много по-мелодични от тези на гяура.

Хаджи Ахмет бе един добър и сърдечен човек. Той е бил в Мека, в Басра¹³, Дамаск, Алепо¹⁴, Кайро, Александрия, Мора (или Морей), участвувал е в обсадата на Мисолунги¹⁵, мразеше московитите и раите, но обичаше хубавите момичета (коконите) на Букурещ с увлечение, подobaващо на истински правоверен. „О, белла! Белла коконица! Букурещ“ — възкликваше той на неговия *lingua franca*¹⁶, притискайки и двете си ръце към гърдите.

Минахме през няколко разрушени градове и села, в чието унищожение като че ли имаше пръст войната. Към обяд пред нас се разкри чудесна гледка към величествената планинска верига на Хемус, или, както я наричат турците, Балкан. Всички по-високи върхове бяха покрити със сняг, а по-ниските представляваха поредица от отделни заоблени хълмчета, много сини и приятни на вид. Минахме през няколко чудесни гори и видяхме множество диви анемонии, лютичета, иглики, циклами, голямо разнообразие от пролетни минзухари, теменужки и незабравки и разни други цветя, непознати обаче за мен — слабия ботаник.

Закусихме в малко селце, наречено Лазан¹⁷, в чиста българска къща. Нищо не може да се сравни с чистотата и уюта на тези скромни жилища, които въпреки непривлекателната си външност отвътре са чисто белосани, пръстенният под — добре изменен, една чиста рогозка близо до пламтящия огън — винаги готова за непознатия пътник; всички предмети от тяхното малко къщно домакинство — добре излъскани и окачени из стаята. Самите бедни хорица, скромни и услужливи, с готовност ти дават всичко, което имат — мляко, яйца и пресен черен хляб или по-скоро

жейк, който приготвяват пред очите ти върху желязна тепсия. Те всички са християни от гръцката църковна общност.

Жените им са извънредно красиви и макар че в действителност имат кожа тъмна като на мулат, но лицата, дланите, краката и ръцете им са такива, че биха могли да послужат за модел на някой скулптор. Те обичат украшенията и всички носят красиви златни и сребърни гривни или браслети, много подобни по форма на турските или персийските гривни, които са така модерни в Германия. Носиите им наподобяват тези на влашките жени — нещо като полутюрбан при жените или собствените им дълги коси, украсени със златни монети, при девойките; обици от злато или сребро, сребърни пръстени на ръцете; жакет с къси широки ръкави, отворен при врата и на гърдите с лека бродерия; и фуста с пъстроцветни краища, които много ѝ подхождат. Краката им са винаги боси и хубави.

Мъжете обикновено са силни, но нямат особено хубави черти; те всички си приличат по физиономия и често пъти съм имал усещането, че във всяка къща срещам един и същи човек. Облеклото им се състои от калпак от овча кожа, голяма широка аба от груб кафяв вълнен плат, камгарен или копринен пояс около кръста, чифт обемисти потури; краката им са обвити в овча кожа или труби вълнени чорапи и обути в кожени сандали.

Те като че ли са най-покорните роби на турците (към които обаче съм забелязвал да гледат с презрение и омраза, когато мислят, че никой не ги наблюдава). Всички са обезоръжени и са раите или робите на своите турски господари, които е лесно да разпознаеш сред тях по техните тюрбани, чувството за превъзходство и пищовите в поясите, защото всеки турчин — до най-последния хамал или носач, носи оръжие, а понякога ятаган или сабя. Хаджи Ахмет винаги наричаше жената в къщата „боба“. Той обикновено беше мил и любезен в обноските си към другия пол, дотолкова, доколкото съм го виждал; винаги щедро се разплащаше и за най-дребната услуга и ако намерехме за добре да направим подарък на бедната боба или на нейните деца, усмивките и очите им изразяваха безгранична признателност.

Пристигнахме в Шумла¹⁸ или Чумла около два часа, прекосявайки много висока и стръмна верига от песъчливи, но добре залесени хълмове, където бяхме застигнати от силна буря от сняг и дъжд.

Шумла или Чумла е наречена Термопилите на България и наистина преходът през планините, който я отделя от Дунава, е много труден, но самият град се командува от височините, които го заобикалят от три страни във формата на полумесец. Тези височини изглеждат почти непревземаеми и са главната сила на крепостта, която е по-скоро обширен укрепен лагер.

Тук видяхме да работят много шивачи и казанджии, което придаваше оживен търговски облик на града. Освен това по склоновете на песъчливите хълмове, които почти отвсякъде обграждат

Шумла, има много лозя и това ме кара да мисля, че тук се произвежда вино. Руснаците на два пъти са стигали до Шумла, в 1774 и 1810 г., но никога досега не са я превземали. Европейската войска не би могла според мен да удържи крепостта.

Доктор Кларк е склонен да счита, че Шумла е древният Марианополис¹⁹ — столицата на Долна Мизия. Той е голям, разхвърлян град, ограден със стена, подсилена тук-там с тухлени кули — на много места разрушени и западнали. Върти значителна търговия с казани и облекла. Местността наоколо вероятно дори е красива в един по-напреднал годишен сезон. Тук пихме кафе в хана с турците, сменихме конете и продължихме към едно село, наречено Драголеу²⁰, като отляво на хоризонта забелязахме пет много високи и странни надгробни могили.

Напускайки Шумла, отдясно минахме покрай голям цигански катун с талиги и кучета, наредени в боен ред около тях. По време на някоя предишна война това вероятно е било част от укрепление. Някои от жените се спуснаха тичешком към нас, просейки милостиня по твърде натрапчив начин, но скоро бяхме избавени от тях чрез намесата на нашия татарин, чийто камшик, като пръчката на вълшебника, никога не се размахваше напразно. Българите наричат циганите „цинганей“. За отбелязване е, че в Унгария ги наричат „сигани“ или „зингари“. Очевидно навсякъде по света става дума за едни и същи хора.

Спряхме в Драголеу да вечеряме, тъй като почти се беше свечерило. Нашият татарин имаше силно желание да останем да пренощуваме в къщата. Съвсем не можехме да предположим какви са побудите му, когато внезапно по средата на нашата вечеря влязоха около дузина красиви момичета, които започнаха да пеят някаква монотонна песен и да танцуват с отмерена стъпка в кръг около нас*. Сега вече започнахме да разбираме желанието на нашия татарин да останем тук. Ние обаче искахме да продължим и устояхме на цирцейското обаяние, с което бяхме омаявани. Подарихме на младите девойки няколко монети и те всички отлетяха при опита на моя придружител да целуне най-красивата сред тях. Преди да ни напуснат, една от тях сложи бяла кърпичка върху рамото ми. Не знаех дали да бъда поласкан от този отличителен знак или не, тъй като не бях много наясно за смисъла му.

В осем часа възседнахме отново конете си и продължихме бавно през горите и долините на по-ниската верига на Балкана. С напредването на нощта времето стана много неблагоприятно: почти постоянно валеше сняг и дъжд. Пътищата бяха в окаяно състояние и моят кон остана напълно без сили. По едно време дойдохме до останките на някакъв паваж, вероятно турска напра-

* Този обичай, изглежда, е останка от древния култ към Сирийската Венера — „Венера Астарта“²¹. Оттогава съм научил много повече подробности за него и само мога да съжалявам, че (поради незнание относно съществуването му в тази страна) не можах с по-голяма сигурност да установя този факт.

ва, като голяма част от камъните му бяха обли. Най-сетне след едно ужасно нощно пътуване в 1,30 ч. сутринта на 6-и стигнахме до Чали Кавак²² — голямо село, разположено между по-високата и по-ниската верига на Хемус. При влизане в селото клонът на едно дърво, стърчащ над една стена край пътя, който не видях, за малко не ми извади дясното око. Отначало се насочихме към една турска къща, но там отказаха да ни приемат.

Препуснахме уморено по-нататък и в покрайнините на селото, напътени от един българин, успяхме да влезем в хубава, чиста и удобна къщурка. Видяхме за съжаление, че сме изпъдили бедните селяни и един гръцки наемател от най-хубавата стая, но бяхме твърде много уморени, за да се вслушаме в повелите на деликатността, бързо заехме рогозките близо до един хубав огън и просвайки се, скоро заспахме. Бяхме обезпокоени обаче от появата на собственика на къщата, който, изглежда, се опита да спори с татарина относно правото ни да се настаним, при което татаринът се разгорещи и най-накрая се хвана за камшика. Тази последна демонстрация, изглежда, произведе желанния ефект за прекратяване на целия спор и ние заспахме дълбоко. На сутринта валеше силен сняг и дъжд и в момента нямаше никаква възможност да продължим, докато валежите не намалее малко; така че ние се разположихме колкото се може по-удобно, закусихме здравата и си позволихме лукса да се изчистим и избърснем добре.

Тъй като в къщата нямаше маса или стол, бях принуден да завържа огледалото от тоалетния си несесер за едно дълго парче връв, с което бяхме вързали част от нашия багаж, и да го окача на една греда от къщата, над която успях да праметна другия край на връвта. След като свърших с бърсенето и свалих огледалото от подвижната примка, която бях направил в края, хаджи Ахмет мина наблизко и когато се обърна с гръб към мен, направих движение, като че ли ще хвърля примката на врата му и ще го окача на гредата. Българските селяни и особено жените бяха във възторг от тази очевидна демонстрация на омраза към техните османски тирани и на лицата им се изписаха явни признаци на задоволство, въпреки че не посмяха да дадат възможност на хаджи Ахмет да схване причината за тяхната радост.

Докато Хаджи закусваше в Чали Кавак, един от пищовите му внезапно гръмна — куршумът мина през неговите много широки потури и прониза дисагите му, но за щастие не нанесе други щети.

Към обяд времето се проясни и снегът премина в дъжд. В 2,30 ч. потеглихме, въпреки че непрестанно валеше, но пътуването ни не продължи повече от два-три часа, когато стигнахме до една голяма река; прекосихме я веднъж и после още няколко пъти, като водата течеше с грамадна скорост; накрая тази река се вля в друга (реката Камчи—су²³, която се влива в Черно море, между нос Аспро²⁴ и Мауро²⁵), с много по-широко и дълбоко те-

чение и тук нашият татарин и фореиторът окончателно спряха, без да посмеят да я прекосят. След кратко обсъждане се върнахме назад и малко надясно, през няколко хълма, към едно турско село. Тук те се посъветваха с един стар уважаван турчин с бяла брада и зелен тюрбан и той извика около дузина свои съселяни, които изтичаха заедно с нас надолу към брега на реката и като свалиха шалварите и обувките си, но запазиха своите широки ленини долни гащи, хванаха по двама един кон, единият — за юздата, а другият — отстрани за седлото и се хвърлиха в потока, насочвайки нашите коне със сила срещу буйното течение, което се движеше най-малко с шест или седем мили в час, и ни прекараха по диагонал през реката до другия бряг. Бях удивен и трогнат от смелостта и готовността, с която тези хора ни направиха тази толкова важна услуга, защото си мисля, че в действителност без тяхната помощ конете нямаше да се задържат на крака и най-вероятно щяха да бъдат отнесени от течението. Хаджи Емир Ахмет щедро им плати, след което те отново се хвърлиха във водата и като взеха широките си шалвари и сандали, се върнаха в селото, което аз нарекох селото на емирите, защото всички мъже носеха зелени тюрбани.

Преходът през планината Хемус с нищо не е интересен: няма много големи височини за преодоляване, а се изкачваш от едно плато към друго, прехвърляш една височина и когато решиш, че си минал главната верига, откриваш, че има друг хълм за прекосяване. Яздихме цяла нощ и бяхме страшно мокри и изморени от непрестанния дъжд. Около един часа и петнадесет минути на *седми април* стигнахме Карнабат — голям град с много осветени минарета. Тук слязохме пред един мизерен турски хан и въпреки че бяхме мокри и изморени, не можахме да заспим от неколцина турци, които цяла нощ останаха да ядат и да пият — нещо, което не можеха да сторят през деня, докато траеше рамазанът. Дълго време понасях всичко това търпеливо, но най-накрая, като реших, че това надминава всяка граница, скочих и анатемосвайки ги на всички европейски езици, ги прогоних напълно от хана.

В седем и четвърт [часа] отново се качихме на конете. Валеше, както преди, но ние се радвахме на чудесна гледка, докато яздехме през гористите равнини в подножието на Балкана, пълни със стада от биволи, кози и овце, чиито овчари бяха диви на вид въоръжени турци. Докато пътувахме през тези гористи пасища, ми се наложи да сляза от коня и да се оттегля на известно разстояние в гъсталака, но връщайки се при моето *monture*²⁶, се натъкнах на един свиреп на вид османлия със зелен тюрбан, който, изглежда, оспорваше правото ми да наруша неговата територия и с жестове и викове се опитваше да ме сплаши и не ми позволяваше да напусна гъсталака, за да се присъединя към моите спътници, които вече се бяха отдалечили на известно разстояние. Аз обаче бях твърде добре въоръжен, за да се боя от един дуел

при равни сили, и като долових, че целта му бе да ме изплаши и евентуално да ме изнуди за пари, изтеглих един пищов от пояса си и се насочих към него, при което, слагайки ръка на собственото си оръжие, той се оттегли и ме остави мирно да възседна отново коня си и да препусна след моя приятел хаджи Ахмет, като извика след мен чопек и гяур (куче и неверник) колкото му глас държи, след като се отдалечих.

Тези равнини обаче граничат на югоизток с друга верига от високи и гористи хълмове или планини и ние със съжаление установихме, че ни предстои още един ден досадна езда през лабиринт от планини и гори. Ако времето бе по-приятно, без съмнение този пейзаж би ни се понаравил много, но постоянната влага и мъгла, надвиснала над височините, заедно с досадата от Балкана ни караха да въздишахме по равнините.

В дванадесет [часа] стигнахме до едно малко село, наречено Бримале²⁷, и тук, както обикновено, закусихме добре в една къща. Скоро след като напуснахме селото по път, който минаваше през красива гориста и градинска местност по полегати склонове и през плодородни долини, ние стигнахме до дълбока и тясна река. Форейторът след известно колебание влезе навътре, но като откри, че водата стига до средата на коня му, се изплаши и се върна обратно. Така или иначе след известно разтакаване татаринът го склони да опита отново и ние всички преминахме отвъд, като водата стигаше до коленете ни, както седяхме на конете, и багажът ни малко се понамокри. Местността бе все така красива и привечер се проясни, което ни даваше възможност от време на време да се наслаждаваме на чудесни гледки. Почвата наоколо бе песъчлива, а пейзажът наподобяваше (но беше много по-хубав) някои места в Ню Форест²⁸ в Хемпшир, като пясъкът бе със същия яркожълт цвят, а гората — предимно от дъб и бук. Тези чудесни дървета са характерни за тази почва и са изцяло изоставени на произвола на съдбата: повалени от бурите или понякога подпалвани от селяните, които считат огъня за по-бърз от брадвата. Изглежда, че дървеният материал въобще не се цени, тъй като се оставя да гние по земята, клоните обаче се събират от селяните, които строят с тях колибите и правят оградите си. Видяхме няколко сърни и твърде много хищници и грабливи птици от всякакъв вид. В тази област има много биволи, както всъщност и в цяла България. Те орат и теглят каруците и заместват напълно воловете във всяка една работа; те са най-страшните животни в света и изглежда, като че ли дяволът ги е създал като карикатура сред породите едър рогат добитък. Приличат на демони, но са, както съм чувал, кротки, безобидни, тромави животни. Млякото им е чудесно, но мисля, че месото им е жилаво и лошо на вкус.

Около шест часа и петнадесет минути стигнахме във Факи²⁹ (Умар Факи) — голямо село, разположено в красива долина. Тук, както обикновено, бяхме добре настанени в една къща, като очевидно румелийското християнско селячество беше от същия

род и имаше същите обичаи като своите съседи българите. Вечеряхме чудесно с яйца, шунка, топла питка, мляко и чай (с който се бяхме запасили) и спяхме добре до полунощ, когато поради някакво недоразумение нашият татарин, който вместо четири часа сутринта бе разбрал четири часа сън, ни вдигна и докара конете пред вратата. След малко обаче, като се ориентирахме по часовниците и по тъмнината, разбрахме, че това не може да бъде четири часа сутринта и си легнахме отново до разсъмване.

8-и април. Потеглихме в пет. Дъжд и мъгла през цялата сутрин. Пътят ни, както и вчера, минаваше през гори и планини; местността беше великолепа; пейзажът въпреки мъглата бе прекрасен. Поради това, че постоянно бях мокър, много страдах от ревматизъм в лявото коляно и бедро. Видяхме голямо разнообразие от горски цветя и безчет хищници и мишелови. Към обяд закусихме в една къща в Тюрки³⁰. По време на пътуването си този ден прекосихме и заобиколихме няколко възвишения, чиито била бяха покрити с огромни мраморни или гранитни скални маси с такива нелепи и фантастични форми, че напълно объркваха въображението, което се опитваше да си обясни защо така са разположени и скупчени на едно място. Понякога един огромен правоъгълен блок, заграден от по-високи и по-малки парчета, наподобяваше феодален замък, кацнал на една височина и гледащ смразяващо с наъбените си стени към проходите. Понякога една голяма скала, запазила невероятно равновесие върху друга, създаваше илюзията, че може да бъде съборена в равнината дори с усилията на едно джудже и да помете всичко по пътя си. Тук един каменен блок, разположен върху нещо като плато, досущ приличаше на огромна костенурка в чиния, а там други грамади изобразяваха човешки глави и ръце, птици и зверове в най-невероятни пози и състояния. Накратко, това бе един абсолютен хаос, наподобяващ огромните развалини на някаква по-ранна формация или останките от един свят, разрушен от митичните титани. Голяма част от мрамора беше ослепително бял, а друга наподобяваше „царя на брекчите“³¹ — *verde antico*³²; гранитът обикновено беше червен. Какъв извор на богатства биха представлявали тези скали при едно цивилизовано управление, но тук те са напълно пренебрегнати, като на много левги наоколо няма жива душа. Тази сутрин видяхме невероятен брой щъркели, които, изглежда, се ползват със своего рода имунитет срещу всякакво безпокойство в цяла Европейска Турция, както е в Холандия. Те много често завладяват върха на някой комин или минаре и там построяват своето голямо, грубо гнездо от клони и кал.

В четири [часа] след обяд достигнахме бързо на една висока верига от хълмове и внезапно се озовахме пред град Кирк Иса³³ (Кирк Иклизе или Куаранта Чиеза)*, разположен непосредствено в под-

* По-късно научих, че въпреки името Кирк Иса, което означава „четиридесет църкви“, няма доказателства, че тук някога въобще е имало някакви църкви.

ножието на хълмовете. Оттам погледът се рее над безкрайните равнини на Румелия, които отгоре изглеждат сини и равни като морето. Кирк Иса, както сочи името му, е от християнски произход. В него някога е имало четиридесет църкви, но сега минарето доминира над камбанарията и полумесецът се извисява над кръста. В този град има много красиви джамии. Прочут е с вината си и с един необикновен вид сладко, направено от варено грозде и орехи; разточва се на дълга, подобно на наденица форма и по средата в нещо като сладка пулпа се намират ядките на орехите; на вкус донякъде напомня бадеми със стафиди. Турците го харесват много и по време на рамазана изключително много [го консумират]. На вкус виното наподобява сайдер³⁴ и е с бледожълт или златист цвят, с лек виолетов оттенък. То е приятно питие и от него с малко повече старание и умение би станало чудесно вино. Слязохме пред хана, чийто съдържател бе началникът на пощата, като се надявахме веднага да вземем коне и да продължим към Бургаз³⁵, тъй като привечер малко се бе прояснило. Влизайки в хана, намерихме, както обикновено, неколцина турци, налягайки върху рогозките си, да пушат и пият кафе.

Поръчахме коне, но ни бе дадено да разберем, че трябва да изчакаме, докато ги нахранят. Турците, както обикновено, проявиха голям интерес към нашите пищови, някои от които бяха с ударно действие, и останаха много поласкани, че им разрешихме да гръмнат с тях, като изразиха голямо учудване от разстоянието, на което стреляха моите два малки джобни пищова с нарез. По този начин се забавлявахме взаимно около половин час, когато започнахме да се безпокоим за конете си. Един стар турчин, който говореше малко немски, ми даде да разбера, че тъй като бе неделя, началникът на станцията няма да склони да ни даде коне, докато не се съгласим да му дадем пет дуката над обичайната цена, като същевременно ми съобщи, че ако решим да останем до сутринта, ще ги получим без доплащане. Това приличаше на измама, но тъй като нашият татарин бе длъжен според сделката да ни закара до Константинопол без всякакви други разходи, казахме, че това си е негова, а не наша работа и настояхме незабавно да продължим, още повече, че мистър... носеше депеша. Турският началник обаче остана глух за нашето неколкократно настояване за коне на *lingua franca* и развален руски („*cavalli*³⁶ и кони“). Татаринът явно не го блазнеше мисълта да плати допълнително пет дуката и не си даваше много зор заради нас. Началникът беше хаджия — човек с влияние, от когото мюсюлманите много се бояха и почитаха. Той беше изключително ядосан от нашата настойчивост и запокити чехлите си наляво и надясно по

Съществува обаче традиция, свързана с четиридесетте светни, които отседнали на това място, и така вероятно в преплитането между светец и църква се е породила тази грешка. Кирк на турски означава четиридесет. Иклизе е изопачено от гръцката дума *εκλησια* (църква).

главите на своите слуги, мятайки погледи, пълни с презрение и погнуса към ъгъла, в който седяхме.

Междувременно минутите си течаха и приближаваше залез слънце. Турчинът седеше близо до прозореца, държеше кепенците с ръка и наблюдаваше залязващото небесно светило, като вечерята му от хайвер, маслини и сирене бе поставена на малко столче пред него. Веднага щом слънцето се скри, лицето му придоби благосклонно изражение; той извика своя секретар (грък) и слугите си около столчето и те набързо се справиха със скромното ядене, което рамазанът предлага на всички добри мюсюлмани. След това взе своето наргиле (турците наричат този вид лула *pagelay*), което пушеше през голяма кристална ваза с розова вода и предложи лула на мистър... в знак на помирение; тя обаче не бе приета и лицето на турчина отново помръкна. Тогава решихме, че е по-добре ние самите да платим петте дуката, запазвайки си правото да ги удържим от половината възнаграждение на татарина, което все още бе в наши ръце. Турчинът междувременно се надигна от рогозката и обръщайки се с лице на изток, започна да казва молитвите си: той коленичи, удари главата си в пода, надигна се отново на крака, помоли се, отново коленичи, отново удари глава в пода и повтори тези действия последователно дванадесет пъти, по време на което ние едва сдържахме смеха си, докато турците с най-сериозен вид спазваха пълна тишина. Най-накрая цялата тази церемония завърши, ние платихме петте дуката на татарина и той, прибавяйки още тринадесет, ги връчи на началника на пощата, който внимателно ги прегледа и претегли в ръката си, след което ги заключи в нещо като здрав сандък, който държеше в стаята. Сега вече се надявахме, че ще получим конете, но, уви, нищо подобно! Турчинът бе решил да ни унижи, показвайки своята власт, и не даде никакви разпореждания за тях. Напразно призовавахме татарина да упражни натиск върху него; той сочеше гърлото си и показваше явни признаци на страх и ужас. Това в края на краищата бе твърде много за търпението на един простосмъртен: гневът ми се възпламени и като пристъпих към турчина, който седеше в ъгъла, с една ръка показах към пищовите си; заврях свития си юмрук в лицето му и се развиках на всички езици, които владеех, с надеждата, че евентуално ще разбере поне малко от оскърбителните епитети, с които го обсипах. Той иглеждаше напълно сакисан от моите жестове и пороя от думи и най-вероятно ме взе за луд или за някой внезапно обладан от зъл дух. Тогава сграбчих една запалена свещ и заплаших, че ще подпаля хана му, ако веднага не се разпорежи за конете: на всичко това той отговори тихо на развален италиански: „*Cavalli mangiano*“. През това време татаринът и турците гледаха в пълно недоумение, очаквайки всеки момент да видят как хаджи началникът ще измъкне ятагана си и ще отсече главата на нахалния гяур, който се бе осмелил да хване бика за рогата.

Тази демонстрация на твърдост от моя страна доведе все пак, макар и мудро, до разпореждане за конете, които трябваше да ни пренесат през целия път до Константинопол (тридневно пътуване). Най-накрая, около 8,30 ч., след като се бяхме забавили тук повече от четири часа, се качихме на конете си и продължихме към Бургаз. Нищо забележително не се случи по време на тази дълга и еднообразна езда освен падането на нашия товарен кон, който бе едно куцо и окаяно добиче; всички трябваше да слезем и да вземем участие в разтоварването и изправянето му. Не можахме да стигнем до Бургаз преди четири и половина [часа] сутринта на

9-и април. Прекомерно страдах от ревматизъм по време на тази нощна езда и бях твърде щастлив, когато пристигнахме в един мизерен хан в града, където се тръснах в ъгъла и спях четири часа въпреки усилията на бълхите да ме държат буден.

Глава IV

В осем и половина [часа] напуснахме Бургаз, който, изглежда, е красив град с няколко хубави джамии и грънчарници. До един часа яздихме през тресавища, блата и мочури, стигащи до колелетете на конете ни, над обширни равнини, пълни с грамадни надгробни могили*, когато спряхме пред един град (предполагам древната Каристрания³⁷; тук видяхме три необикновени обелиска** и паваж, който очевидно бе турска направа, както и един голям каменен мост над река. Влязохме в нещо като приземна колиба край пътя; тук попаднахме на двама гръцки търговци, отиващи за Бургаз, и като разстлахме запасите си върху земята, отправихме покана към гърците да се нахранят заедно с нас и закусихме с голям апетит студено пиле, салам и вино от Кирк Иса, като пихме за гибелта на стария хаджи Мехмет — началника на пощата.

Продължавайки пътя си, срещнахме бургазкия паша, който отиваше в обратна посока и возеше в две турски каруци (араби) всички жени от своя харем. Те минаха близо до нас и се показаха, разглеждайки ни с голямо любопитство и интерес. Мис-

* Румелия е пълна с тези могили, които са толкова многобройни, че ако се предположи, че това са били гробници, целият човешки род трябва да е загинал в тези области, за да запълни грамадните възвишения със своите мъртви. Предполагам, че някои от тях са древни станове или укрепления, а други — ориентири, сочещи различните пътища, които пресичат необятната пустош, и по-точно, при пълното отсъствие на всякакви други пътеуказатели са предназначени да насочат пътника (а по-рано турските и дори вероятно римските войски) през безкрайната шир. Без тези надгробни могили не виждам как, когато снегът е покрил земята, би било възможно дори за самите местни жители да намерят пътищата в областта и моето предположение всъщност е породено от обстоятелството, че по-голяма част от тези пътеки или маршрути имат на определени интервали по една могила от всяка страна.

** Тези обелиски са построени с цел да се качва вода на определена височина — хидравлични колони.

тър... има смелостта да погледне в една от каруците или покритите фургони по-скоро за да подразни пашата, който яздеше на известно разстояние, придружен от ескорт войници. Прекосихме няколко каменни моста, които, предполагам, са били построени, както и гореспоменатият паваж, от Сюлейман Велики³⁸. Този паваж е част от голям военен път от Константинопол до Дунава и е продължение на тази негова част, която бяхме видели в планината Хемус и на места по ниските хълмове на Румелия.

От този момент местността стана невъобразимо грозна и противна — навсякъде кал и вода, без никаква растителност освен някакъв груб вид луковично растение, приличащо до известна степен на минзухар, но с по-дълги и извити листа. На много левги наоколо не можеше да се види нито дърво, нито камък, нито храст. Видяхме много хищници, жерави и щъркели. Целия ден страдах от ревматизъм и бях много доволен, когато около шест [часа] вечерта пристигнахме в Чорлу* — голям град, разположен върху ред стръмни хълмове, ограден със стара стена, носеща белезите на античността и *opus incertum*³⁹ на римляните.

В Чорлу има хубава джамия, но подобно на всичко друго, което досега съм виждал в Турция, тя почти е в развалини. Градът, изглежда, е бил арена на раздори, защото по минаретата и купола на джамията имаше много белези от оръдейни изстрели. Тук отседнахме в един отвратителен хан, понеже бе твърде късно да продължим тази нощ и конете ни, които цял ден се влачиха през блатата и тресавищата на равнините, бяха страшно изморени. Турците в хана, изглежда, не бяха много респектирани от нас, понеже влизаха и ни зяпаха, когато намереха за добре; а един друг татарин — приятел на Хаджи, дойде и вечеря с нас. Стори ми се, че разговаряха много оживено помежду си и думата *уені-сері*⁴⁰ често достигаше до слуха ми.

10-и април. Напуснахме Чорлу в пет часа, като през цялата сутрин валеше дъжд. Хаджи Ахмет сега беше сменил зеления си тюрбан с един дълъг калпак от черен филц. Минахме покрай няколко големи кервана от мулета и коне, натоварени с балирани стоки — очевидно от Германия. Местността бе подобна на вчерашната. Закусихме в една турска къща в село Кунекли⁴¹. Обширните равнини, целите прогизнали от влага, направиха пътуването извънредно изтощително за конете. Всичко бе една безкрайна пустош без никакъв живот или дърво. Внезапно излязохме на Мраморно море. Испитах удоволствие да видя „отново“ привичната си среда и го поздравих с ура, тъй като не бях виждал „веселите води на тъмносиньото море“ за период от двадесет месеца. Скоро забелязахме плавателен съд, вероятно бригантина, който се движеше на юг. Духаше страхотно силен вятър от северонизток, там, където стояхме ние — високо над морето, из-

* Чорлу е римският *Turullus* — д-р Кларк.

ложени на силата на вихъра откъм Евксинус, но тъй като вятърът бе откъм сушата, морето беше гладко и бригантината, изглежда, се радваше на чудесно време. Нашият фореитор обърка посоката и ни накара да заобиколим най-малко четири мили встрани от пътя в търсене на брега. Видяхме живописния град Селиврия с неговото пристанище, неговите кораби и неговите стари стени, който изглеждаше оживен, процъфтяващ и живописен. Селиврия очевидно е бил град с голямо военно и търговско значение. Представлява една почти непревземаема позиция, а древните му, гръцки на вид стени са все още почти цели. Слязохме на плажа и за кратко време почувствувахме удоволствието да стъпим на здрава почва. Когато се изкачвахме обаче по една стръмна скала, за да се върнем на пътя, нашият товарен кон падна и за малко не бе завлечен от силата на вятъра в пропастта над морето. Не нещо друго, а бързината, с която скочихме от конете и се притекохме на помощ, спаси бедното добиче и багажа ни от това да се разбият на хиляди парчета.

В три [часа] стигнахме Селиврия, минавайки по един огромен мост с тридесет свода. Това е един голям и явно процъфтяващ град; оживена търговска дейност бе заляла улиците и многобройните дюкянчета. Напускайки Селиврия, забелязахме някакви останки от древни колони, пръснати наоколо, както и едно грамадно гробище. Древните стени са много красиви и интересни.

В околностите на Селиврия има много лозя и видяхме много разцъфнали овощни дървета. Местността бе почти като предишната, с тук-там вече споменатия паваж и каменни мостове върху ключовия камък на централния свод, на един от които забелязах гръцки кръст^{*42}, под чиито рамена имаше две малки, богато украсени дарохранителници. Мистър . . . видя също върху друг свод католически орел. (Питам се дали този мост е от времето на гръцката империя, или тези камъни са поставени случайно от турски строители?) Стигнахме в Буадос⁴³ в шест [часа]. Тук татаринът, след като получи някаква информация за Чекмадие⁴⁴ — следващия град, не счете за целесъобразно да продължим и пренощувахме в едно много спретнато и чисто кафене, собственост на любезен грък, но не намерихме определената ни за спане стая за по-добра или по-чиста от обичайното средно ниво на турските ханове. Заедно с нашия татарин вечеряхме добре с pilau или, както го наричат турците, пилаф и останахме до два и половина [часа] на следващата сутрин. Цяла нощ бях страшно измъчван от бълхи и ревматизъм, а в полунощ се събудих от виковете на имамите от високите минарета на джамиите. Няма нищо по-удивително от тези звучни гласове, пронизващи абсолютната тишина на мрака.

11-и април. Утрото бе чудесно и спокойно за голяма наша

* След това съм виждал много такива кръстове по стените на Константинопол, но без дарохранителници.

радост след трите бурни и дъждовни дни, които току-що бяхме преживели. Известно време пътят ни вървеше покрай брега и на разсъмване видяхме няколко малки корабчета и живописни на вид рибарски лодки, кръжащи край брега. Ние обаче след около тричасова езда бяхме принудени да поемем по нашия стар път от кал и вода над височините, като понякога минавахме по възможно най-окаяния паваж, а понякога го сменяхме с калта от двете му страни, без да знаем кое е за предпочитане.

Около шест часа чухме далечен звук на тъпан и като наближихме Буюк Чекмадие, срещнахме голям корпус от ново-сформирана войска с дванадесет топа и около стотина фургона с амуниции и провизии. Състоянието на топовете и фургоните много ме учуди, тъй като тяхното оборудване и класа по нищо не отстъпваха на тези в европейските армии. Конете бяха красиви и с хубави сбруи. Войниците изглеждаха много млади и от цялата колона, която вероятно наброяваше хиляда и петстотин или две хиляди души, едва стотина имаха мустаци или бради или някакви външни белези на мъжественост. Тяхната походна колона бе в голям безпорядък, а снаряжението и оръжието им — очевидно не от най-добрите. Тези войски носеха със себе си много знамена от зелена коприна, върху които личаха полумесец и звезда. Виждал съм обаче и по-зле изглеждащи войски да побеждават много по-добри войници, каквито турците едва ли ще намерят сред гърците. Не срещнахме никаква грубост от страна на тези войски освен един случай, който, вярвам, бе само шега. Един от младежите, приближавайки се към мен, насочи мускета си към главата ми и ме нарече гяур; аз на свой ред добродушно го заплаших с пръчката, при което той се отдалечи, като се смееше. Агата или полковият командир бе почтен на вид стар джентълмен и отвърна много сърдечно на поздравите ни, когато минахме покрай него. Тези войски, както научихме по-късно, бяха предназначени да подсилят Решид паша пред Атина. Тяхната носия не е много хармонична: състои се от кръгла висока шапка без периферия, широка свободна къса куртка и широки бричове, които са много обемисти на коляното и стеснени на прасеца и пищяла; мнозина имаха ботуши, нахлузени върху панталоните, а други носеха обувки. Те, изглежда, не обръщаха голямо внимание по какъв начин се носи оръжието и снаряжението: някои държаха байонетите си от едната страна, други от противоположната, а една голяма част върху мускетите си, кесните с патрони и коланите им бяха в извънредно окаяно състояние. Външният вид обаче не прави войника и не трябва да забравяме, че турците едва сега започват да обучават своите войски и че всички неща задължително имат начало и не могат веднага да достигнат съвършенство.

Не можеше да не ме впечатли обстоятелството, че срещнах тези жестоки и неумолими врагове на гръцкото име и народност — азиатските орди, при техния настъпателен поход към античните

полета на Атика и Лакедемон и моето въображение ме отнесе назад към дните на Дарий и Ксеркс, на Леонид и Милтиад.

Скоро след като бяхме отминали тези войски, видяхме група чудесни дървета — първите, които срещнахме, след като напуснахме Бургаз, като изключим два самотни жалки дъба на разстояние един ден път един от друг, между Каристрания и Буадос, както и овощните дървета близо до Селиврия. Околностите на Буюк Чекмадие са извънредно живописни: той е разположен на нещо като полуостров, очертан от две лагуни или морски заливета. Съединява се със сушата откъм Буадос посредством четири последователни моста* и в посока към Константинопол е ограден от стръмен нос, като между него и равнината, върху която градът е разположен (граничеща с друга височина), минава един ръкав от морето, който образува нещо като пролив. Влязохме в града в седем часа и го намерихме пълен с войска и фургони, с много болни; беше пълен хаос, но промяната в Турция, наложена от новото състояние на нещата, е толкова удивителна, че при новите войски, както по-късно ни информираха, не се среща нито един случай на грабеж или анархия в градовете и селата, през които те минават. По-рано при приближаването на войските хората винаги са бягали, знаейки добре, че тяхната алчност и недисциплинираност са еднакво опасни и за приятелите, и за враговете им.

Напускайки Чекмадие, бяхме застигнати, както обикновено, от ужасен проливен дъжд, който по-късно премина в гъста и студена мъгла. Около единадесет без четвърт [часа], след като пресякохме втората лагуна или морския залив по един дървен мост, стигнахме до друг малък град, наречен Кючук Чекмадие**⁴⁵; тук има застава и митница и на това място спряхме за около четвърт час, докато хаджи Ахмет уреди всичко с митничарите.

Следвайки уморено по пътя, към един часа внезапно забелязахме куполите и минаретата на Стамбул. Нито един поклонник не е приветствувал кулите на Свещения град с по-голяма радост, отколкото аз, какъвто съм си грешник, минаретата на Константинопол. Спряхме за малко и много внимателно разгледахме с далекоглед красивата гледка пред нас. Дългата редица от кипариси, нахъсана тук-там от високите куполи и остри минарета, открояващи се на сините хълмове на Мала Азия, създаваха невъобразимо впечатление. Предстоеше ни обаче да изминем още няколко мили, а конете ни бяха напълно изтощени, даже един от тях дотолкова остана без сили, че бяхме принудени да го оставим в една чифликчийска къща и накарахме форейтора (кирадгията) да води товарния кон през целия път до Константинопол. Близо до столицата минахме покрай някакви древни останки отляво вероятно от амфитеатър или укрепен лагер и се

* Буюк Чекмадие означава на турски големия мост.

** Кючук Чекмадие — малък мост.

озовахме пред самите величествени стари стени и кули на древния град. След това стигнахме до едни извънредно хубави и просторни казарми*, изградени от тухли, а под нас видяхме още едни със същата големина и форма. Всеобщото безмълвие и усещането за разруха, които бележат пътя към Константинопол, внушават в съзнанието на пътника болезнени и мрачни чувства, като че ли присъствува на сцена на смърт или опустошение от чума или някакво подобно голямо национално бедствие.

Скоро след това минахме през гробищата, които образуват нещо като предградия на града; това са едни от най-удивителните обекти в Турция и са засадени с кипарисови дървета, които в тази област израстват до много големи размери. Помислих си, че никога няма да излезем от тези градове на мъртвите и да влезем в този на живите, но най-накрая, след като почти бяхме направили обиколка на старата стена, влязохме в града откъм източния му край и минавайки по разни тесни окаяни улички, стигнахме до малък дървен кей и като оставихме конете си тук, се качихме на един канк (или ферибот) и се отправихме през красивото пристанище, наслаждавайки се на чудесния изглед към града, Топхана, Галата, Пера, Скутари, ескадрата от четири-пет фрегати и линеен кораб, която се канеше да отплува в морето, и оживената гледка пред нас. Слязохме при Галата и изкачвайки се по стръмните хълмове и през едно грамадно гробище, стигнахме до мръсните и вонящи улици на прочутата Пера.

Тук след известни затруднения се настанихме в нещо като хотел (разположен в дъното на мрачен и отвратителен пасаж, пълен с мръсотии), чийто собственик бе италианец на име Джузепе Видал. Ние обаче бяхме щастливи да се подслоним, да си починем и освежим, за да обръщаме голямо внимание на тези подробности, и след като връчихме депешите на посланика и пакет писма, които бях донесъл за М. Guilleminot, вечеряхме и спяхме сравнително добре.

¹ Английски консул в Букурещ.

² Конник, който управлява предните коне при впряг от няколко реда; преден ездач.

³ Р. Арджешул, ляв приток на Дунав, Румъния.

⁴ Вер. изоп. от Дънца, с. близо до Гюргево, Румъния.

⁵ Номадско племе, родствено по език и култура с иранците, част от които проникнали през II в. пр. н. е. по долното течение на Дунав.

⁶ Триъгълно чело на двукрилен покрив (арх.).

⁷ Сандък или друг съд, напълнен с пръст или камъни, който служи за прикритие (воен.).

⁸ Свързани на няколко места снопове от пръчки, клони и вейки.

⁹ Слобозия, о-в между Русе и Гюргево.

* По-късно узнах, че това не било казарма, а внушителен къшк на Дауд паша.

- ¹⁰ Древно название от визант. време на Пелопонеския п-ов, наречен така заради формата му, която наподобява черничев лист (лат. *mogus*).
- ¹¹ Михаил Иларионович Кутузов (1745—1813) — руски пълководец, ген.-фелдмаршал.
- ¹² В 1810 г. за главнокомандуващ на рус. армия в руско-турската война (1806—1812) бил назначен ген.-лейт. Н. М. Каменский, който на 15(27) септ. превзел Русчук. През март 1811 г. Кутузов, който сменил заболелия Каменский, заповядал да се разрушат укрепленията на Русчук и войските да се оттеглят зад Дунава. Това било счетоно за проява на слабост и Ахмет паша започнал да прехвърля войските си през Дунава, но бил разбит и голяма част от войската му пленена в района на Слобозия.
- ¹³ Град — пристанище на Перс. залив, Ирак.
- ¹⁴ Алеп, град и област в Сев. Сирия.
- ¹⁵ Месолонгион — гр. в Центр. Гърция, на Ионийско море. Устоял на първата турска обсада 1822—1823, но превзет при втората 1825—1826. Лобното място на Байрон 1824 г.
- ¹⁶ Смесен жаргон от италиански, испански, френски и др. думи, употребяван в Източното Средиземноморие.
- ¹⁷ Неидент. селище между Разград и Шумен.
- ¹⁸ Шумен.
- ¹⁹ Неточност у автора: древният Марианопол се е намирал при Девня.
- ²⁰ С. Драгоево, Шуменски окръг.
- ²¹ Финикийска богиня на блаженството и плодородието.
- ²² С. Риш, Шуменски окр.
- ²³ Р. Камчия.
- ²⁴ Аспрокаво (Ак Бурун), Белият нос.
- ²⁵ Неопределен нос на Черно море.
- ²⁶ Добиче за езда (фр.).
- ²⁷ Изоп. от Бей махле — с. Светлина, Бург. окръг.
- ²⁸ Област в югозападната част на Хемпшир, Южна Англия, голяма част от която е оформена като държавен парк.
- ²⁹ С. Факия, Бургаски окр.
- ³⁰ Изоп. от Турукбей, село в Люлебургазко, Турция.
- ³¹ Здраво споени пъстри седиментни скали, които се използват за облицовка (геол.).
- ³² В буквален превод от ит. означава „зелен дърен“. Вид мрамор, употребяван често за вътрешна декорация, особено от древните римляни, *orbicalcite*.
- ³³ Лозенград (Къркларели).
- ³⁴ Вид ябълково вино.
- ³⁵ Люлебургаз.
- ³⁶ Конне (ит.).
- ³⁷ Буюк Каръщиран, Югоизт. Тракия, Турция.
- ³⁸ Сюлейман Великолепни (1520—1566).
- ³⁹ Вер. укрепление (лат.).
- ⁴⁰ Еничари.
- ⁴¹ Неидент. село, близо до Селиврия, Югоизт. Тракия, Турция.
- ⁴² Кръст с еднакво дълги рамена.
- ⁴³ Село близо до Селиврия, Югоизт. Тракия, Турция.
- ⁴⁴ Буюк Чекмедже.
- ⁴⁵ Кючук Чекмедже.

Превод и бележки Елия Миланова